

DECÀLEG DE BONES PRÀCTIQUES RAMADERES PER A LA CONSERVACIÓ DELS CAMINS DE L'ALT PIRINEU I ARAN

JUNY 2024

CONTEXT, OBJECTIUS I DESTINATARIS DEL DECÀLEG

La Taula de Camins de l'Alt Pirineu i Aran és un grup de treball integrat per agents públics i privats que, des de fa més de 15 anys, actua com a **òrgan consultiu i participatiu de l'IDAPA** (Institut per a Desenvolupament i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran) **en matèria de camins** i de les activitats respectuoses que els utilitzen. Des d'aquest òrgan generem discurs i exercim influència per tal que els camins siguin reconeguts com una infraestructura clau dels Pirineus amb valors patrimonials, identitaris i utilitaris i, fruit d'això, es destinin més recursos a la seva protecció, manteniment i promoció¹.

Un dels reptes que la Taula i l'IDAPA estem abordant els darrers anys és el de fomentar una **bona convivència entre els diversos usuaris dels camins**. Per aconseguir-ho, elaborem i divulguem bones pràctiques que puguin servir d'inspiració als diversos perfils de persones (vinculats a activitats econòmiques o d'oci) que en fan ús.

En aquest context, vam considerar útil elaborar un **decàleg de bones pràctiques ramaderes per a la conservació dels camins de l'Alt Pirineu i Aran**. Els membres de la Taula reconeixem la important contribució —passada, present i futura— que té i ha de tenir l'activitat ramadera en el manteniment d'uns paratges pirinencs de gran valor paisatgístic, ambiental i cultural, però a la vegada pensem que algunes pràctiques d'aquest sector podrien millorar per garantir una adequada conservació dels camins.

Aquestes bones pràctiques van dirigides, amb voluntat constructiva, als i les **professionals del sector ramader de l'Alt Pirineu i Aran**. Són mesures aplicables als camins que utilitzen per a l'activitat ramadera, tinguin o no la consideració legal de *camins ramaders*².

Així mateix, convidem **els ajuntaments i altres ens locals** a incorporar aquestes mesures en la normativa municipal relacionada amb els camins i la gestió dels residus.

El decàleg l'hem elaborat amb les aportacions dels propis membres de la Taula, però també amb propostes de representants de ramaders i ramaderes de l'Alt Pirineu i Aran (Federació Catalana de la Raça Bruna dels Pirineus).

¹ Es pot consultar més informació dels plans estratègics de la Taula, de la seva composició i de les accions executades a la pàgina web www.sompirineu.cat/camins/taula-de-camins.

² Aquesta qualificació, que emana de la Llei 3/1995 de vies pecuàries, s'explica en *El llibre dels camins. Manual per esvaire dubtes, desfer mites i reivindicar drets*, escrit per Xavier Campillo i Rafael López-Monné (membres de la Taula de Camins), i editat l'any 2010 per Arola Editors (fitxa).

BENEFICIS I IMPACTES DE L'ACTIVITAT RAMADERA PER AL MANTENIMENT DE CAMINS

L'activitat ramadera —i agrícola— ha estat, és i hauria de seguir sent un agent clau en la configuració i el manteniment del paisatge pirinenc. Des de la perspectiva social, ambiental i cultural, la ramaderia extensiva de muntanya aporta nombrosos beneficis i serveis a la societat pirinenca i al conjunt de la població catalana. Tot seguit ens centrem, únicament, en aquells **VALORS i BENEFICIS** més relacionats amb els camins.

- Els camins utilitzats per l'activitat ramadera són un **element clau de les xarxes de camins històrics i tradicionals** de l'Alt Pirineu i Aran. Més concretament, els camins ramaders són el resultat d'un procés històric de naturalesa immemorial i, per consegüent, són una realitat avalada per la tradició. De fet, **les pràctiques ramaderes són l'origen de molts dels camins actuals**.
- El bestiar és un dels agents que millor contribueix al **manteniment dels camins**, un dels reptes més necessaris i alhora complexos que afronta, avui dia, aquesta infraestructura clau. Destaquen, en especial, el bestiar oví i, sobretot, el cabrum, amb una notable capacitat per desbrossar camins.
- Els camins per on passa el bestiar, i la pròpia activitat ramadera, tenen un **paper clau en la prevenció —i extinció— d'incendis forestals**: ajuden a mantenir un mosaic agroforestal més resilient, disminueixen la càrrega de biomassa de les zones forestals i els propis camins faciliten l'accés dels bombers en cas d'incendis.
- L'activitat ramadera, i els elements associats, mantenen unes tradicions i un estil de vida lligats a la cultura pirinenca. Actuen com a via de transmissió d'un coneixement intergeneracional i són un **element fonamental de la memòria històrica** del territori pirinenc. En aquest sentit, els elements que ressegueixen els camins (murs, parets, etc.) i les infraestructures ramaderes tradicionals (cabanes, orris, pletes, amorriadors, abeuradors, etc.) són una **aportació patrimonial de primer nivell**.

Malgrat els beneficis que aporta l'activitat ramadera, certes pràctiques poden generar **IMPACTES NEGATIUS** en els camins i el seu entorn. Destaquem les següents:

- El fet de **no canalitzar adequadament el pas del bestiar** pot degradar i erosionar elements constructius associats als camins com ara murs, talussos, tanques o senyals. Això pot passar quan dos prats separats es pasturen de manera conjunta i el pas el bestiar d'un prat a l'altre tomba i malmet murs i parets del camí.
- Certs **tancaments metàl·lics dels prats de pastura** (aquells que acaben amb punxa, sobretot) esdevenen un perill per als senderistes i per a la fauna salvatge protegida. De fet, si impedeixen el pas de la fauna salvatge no cinegètica, no estan permesos legalment (segons l'art. 65.3.f de la [Llei 42/2007](#) del Patrimoni Natural i la Biodiversitat).
- Les infraestructures associades a l'activitat ramadera que es troben en camins (portes, pals, abeuradors, etc.) utilitzen, en alguns casos, **materials** (de plàstic) o **elements en desús** (somiers, banyeres, etc.) que són contaminants o que degraden el paisatge.
- Certes pràctiques ramaderes associades a la **gestió dels fems** o al **drenatge dels prats** utilitzen camins públics i poden contribuir a degradar-los i erosionar-los.

DECÀLEG DE BONES PRÀCTIQUES RAMADERES PER AL MANTENIMENT DE CAMINS

L'activitat ramadera a l'Alt Pirineu i Aran viu un moment de gran **complexitat i fragilitat**. Ha d'afrontar nombroses dificultats associades als excessius tràmits administratius, a la manca de relleu generacional, a una demanda de productes ramaders poc consolidada, als efectes de la crisi climàtica o a la interacció amb la fauna salvatge, entre d'altres.

Des de la Taula de Camins i l'IDAPA reconeixem aquestes dificultats i, en la mesura de les nostres capacitats i competències, treballem per afrontar-les. Una dificultat afegida és la **interacció amb senderistes i ciclistes** que, sovint per desconeixement, provoquen molèsties i problemes quan transiten per espais on hi ha ramats; en aquest àmbit, l'any 2017 vam elaborar [uns cartells](#) a la disposició d'agents públics i privats que suggereixen pautes de comportament per afavorir la convivència en espais d'activitat ramadera (tancar les portes, portar els gossos lligats, evitar bosses a la mà, etc.). Diversos d'aquests cartells es troben instal·lats arreu de l'Alt Pirineu i Aran.

Aquest decàleg de bones pràctiques proposa **mesures i solucions alternatives** per a diversos aspectes associats a l'activitat ramadera (tancament dels prats, abeuradors i gestió de l'aigua, residus generats, senyalització, etc.). Són **accions generals** que, si resulta oportú, caldrà adaptar i adequar a les particularitats dels diversos tipus de bestiar (boví, equí, oví o cabrum).

1. **Els tancaments dels prats, a dins de les finques.** Atès que els camins solen ser de titularitat pública, cal intentar que els tancaments laterals que limiten els prats de pastura se situïn a l'interior de les finques privades i no sobre el mateix mur del camí. D'aquesta manera, els usuaris dels camins no alteren aquestes tanques i se'n respecta la titularitat pública.
2. **Materials, alçades i acabats dels tancaments.** Tot i que no sempre es pot, seria bo que els tancats es fessin amb tela ramadera o vailets electrificats, ja que són menys invasius visualment. En el cas dels "mallassos" que ja existeixen o que es vulguin instal·lar, cal procurar que siguin plans per la part superior i no acabin en punxa (pel perill que comporten per a la fauna i els senderistes), tallant amb una radial les "varilles" que sobresurten respecte la darrera "varilla" horitzontal. A més a més, els pals de suport no haurien de superar l'alçada de la malla. Si s'usen materials metàl·lics, millor que no siguin brillants ni galvanitzats.
3. **Conservem els murs de pedra seca de doble cara dels camins (són part del patrimoni pirinenc).** Evitem deteriorar els murs de doble cara ja existents en els camins quan vulguem ajuntar zones de pastura contigües a una banda i altra d'un camí, o per obrir un nou pas que les comuniqui. En cas que calgui obrir un pas, consultem abans l'ens públic titular del camí per buscar la solució més respectuosa amb el patrimoni i que també satisfaci les necessitats de l'explotació ramadera.

4. **Recuperem tècniques tradicionals per delimitar pastures.** En la mesura del possible, cal apostar per tècniques i materials tradicionals i propis de la zona, com ara els murets de pedra de doble cara o la fusta d'espècies autòctones com el ginebró, que s'integren millor en el paisatge. Ara bé, caldria evitar que els tancaments utilitzin com a suport arbres vius, ja que podrien alterar-ne l'estat.
5. **Portes més integrades en el paisatge.** Quan sigui necessari posar una porta al mig d'un camí per controlar el pas dels ramats, cal evitar l'ús de cordills o lones de plàstic, o de mobiliari reutilitzat com ara somiers. Algunes alternatives menys invasives per a l'entorn són els filats metàl·lics amb maneta per obrir i barrar el pas, les portes amb molles o amb sistemes de contrapesos que es tanquen soles, o els passos de fusta (amb forma de S o ziga-zaga) que permeten el pas de persones però no d'animals. Quan aquestes infraestructures siguin necessàries però els ramaders no puguin assumir-les, suggerim que se sol·licitin als organismes públics competents per tal que les incloguin en els respectius plans de millora i manteniment de camins.
6. **Abeuradors tradicionals o ben revestits.** Els abeuradors tenen un paper essencial en el paisatge rural i, en molts casos, són un patrimoni que contribueix a la memòria històrica. Per respectar aquesta funció, convindria que aquestes infraestructures fossin de pedra o de fusta (coms amb troncs d'espècies locals). En cas que s'utilitzin objectes discordants amb l'entorn com ara banyeres metàl·liques o de ceràmica, o abeuradors professionals de polietilè, caldrà procurar integrar-los en el paisatge revestint-los amb fusta o pedra.
7. **Un bon drenatge de pastures i prats.** És important garantir un bon drenatge de les zones de pastura i dels prats de dall, per evitar que l'aigua s'escoli cap als camins i acabi entollant-los i erosionant-los. En cas que no hi hagi més remei que canalitzar l'aigua pel camí, caldria habilitar una petita sèquia en el lateral del vial per evitar que s'entolli el ferm.
8. **"Mangueres" menys visibles.** Per fer arribar aigua a una finca ramadera procedent d'una font o un punt d'aigua se solen utilitzar "mangueres". Amb la voluntat que siguin menys visibles, seria convenient que aquestes mànegues no passin per camins públics, buscant alternatives com enterrar-les o fer-les passar per l'interior de les pròpies finques.
9. **Minimitzem i retirem els residus.** La ramaderia, com qualsevol activitat econòmica, genera residus, ja sigui de manera directa o indirecta i, per tant, ha de vetllar per minimitzar-los o per retirar-los un cop ja no s'utilitzen (com ara eines, arreu, remolcs o pneumàtics). Algunes accions bàsiques són evitar l'ús de fils o plàstics d'embalar (que, en degradar-se, escampen plàstics i microplàstics al medi) o disposar d'un contenidor per acumular-hi aquests materials i poder traslladar-los a la deixalleria, evitant així que es dispersin pel vent. D'altra banda, existeixen pràctiques de gestió ramadera (com la mateixa rotació de pastures) que ajuden a repartir i no acumular els fems del bestiar.

10. **Senyalitzem correctament.** Evitem posar senyals d'avís als senderistes en els camins sense consensuar-ho abans amb l'ens local titular del camí. És important mantenir missatges comuns i un mateix patró d'imatge gràfica. Si aquests cartells són sobre pautes de comportament dels senderistes, l'ens públic titular del camí o en qui aquest delegui (un parc natural, un consell comarcal, etc.) pot proveir-los i instal·lar-los. En la mesura del possible, caldria senyalitzar les zones amb gossos de protecció dels ramats per evitar que els senderistes hi passin, sobretot si porten gossos domèstics. Els ramaders que disposin d'aquests animals poden demanar a l'Administració competent cartells d'avís (gratuïts) que indiquen la presència d'aquests gossos protectors.

EXEMPLES VISUALS DE PRÀCTIQUES RAMADERES

Mostrem tot seguit imatges exemplificadores d'algunes de les pràctiques citades que es podrien millorar, acompanyades de les corresponents alternatives proposades.

Pràctiques a millorar

Tancat en mal estat.

Bones pràctiques

Tancat elèctric i tancat que permet el pas de la fauna.

Ploma de gall fer en un filat amb espines.

Malla amb fleix vermell d'alta visibilitat.
(Autor: Paisatges Vius)

Portes amb fils, plàstics i lones.

Passos de fusta ben integrats.

Banyera en desús no integrada.

Abeurador de fusta.

Mànega pel bell mig d'un camí.

Camí sense mànega.

Eines, maquinària i plàstics en desús.

Bosses amb plàstics d'ensitjar a punt per anar a la deixalleria. (Autor: Marta Lluvich).

DOCUMENTS I MANUALS DE REFERÈNCIA

Acabem aquest decàleg llistant algunes referències bibliogràfiques que poden resultar d'interès per als i les professionals de l'activitat ramadera, i que detallen gran part de les bones pràctiques proposades.

- *Guía metodológica para el diseño y construcción de cerramientos perimetrales y de manejo en explotaciones ganaderas de extensivo*. Life BioDehesa. Universidad de Córdoba ([accés al pdf](#)). Un manual de detall per fer tancaments ramaders.
- Catàleg GALBIS de malles ramaderes: [web comercial](#).
- Portes ramaderes alternatives:
 - Portes automàtiques per a tancats elèctrics: [web comercial](#) i [web comercial](#).
 - Portes de fusta: [web comercial](#).
- *Guía de Buenas Prácticas de Gestión de Fincas. Buenas prácticas agrícolas, forestales y ambientales*. Fundación Amigos del Águila Imperial, Lince Ibérico y Espacios Naturales Privados ([accés al pdf](#)). A tenir en compte els apartats següents:
 - 2.1. Instalación de pastores eléctricos fijos (pàg. 9)
 - 2.2. Instalación de pastores eléctricos móviles (pàg. 15)
 - 4.2. Instalación de mallas ganaderas (pàg. 115)
 - 4.3. Instalación de mallas cinéticas (pàg. 119)
 - 4.4. Instalación de cerramientos de exclusión (pàg. 125)